

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI–XIV СТ.

ДІОНІСІЙ АРЕОПАГІТ
ПРО МІСТИЧНЕ
БОГОСЛОВІЄ

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI-XIV СТ.
ДЖЕРЕЛА ХРИСТІЯНСЬКОГО СХОДУ

У серії «Джерела Християнського Сходу»

побачили світ:

- 1.** Теодор Студит. **Поучення**
- 2.** **Мистецтво молитви.** Упорядник ерм. Харитон
- 3.** Никодим Святогорець. **Невидима боротьба**
  - 4.** Григорій Ниський. **Життя Мойсея**
  - 5.** Авва Доротей. **Поучення і послання**
- 6.** **Щирі розповіді прочанина своєму духовному отцеві**
  - 7.** Йоан Золотоустий. **Про священство**
  - 8.** **Дідахе**
  - 9.** **Християнське життя за Добротолюбієм**
    - 10.** **Києво-Печерський Патерик**
    - 11.** Теофан Затворник. **Про покаяння**
    - 12.** Микола Кавасила. **Життя у Христі**
    - 13.** Дмитро Туптало. **Лік духовний**
    - 14.** Василій Великий. **Гомілії**
    - 15.** **Древній патерик**
    - 16.** Василій Великий. **Морально-аскетичні твори**
    - 17.** **Святі отці про молитву та духовну тверезість**
- 18.** Теофан Затворник. **Нагадування всечасним монахиням про те, чого від них вимагає чернецтво**
- 19.** Микола Кавасила. **Пояснення Божественної літургії**
- 20.** Йоан Золотоустий. **Похвали святому апостолові Павлові**
  - 21.** Кирило Єрусалимський. **Містагогійні катехизи**
  - 22.** Ориген. **Про молитву**
  - 23.** Григорій Ниський. **Про блаженства**
- 24.** Максим Ісповідник. **Тлумачення Господньої молитви. Містагогія**
  - 25.** **Ліствиця**
  - 26.** Роман Сладкопівець. **Кондак про десять дів**
  - 27.** Роман Сладкопівець. **Кондак про відречення Петра**
- 28.** Теофілакт Болгарський. **Тлумачення святого Євангелія від Матея**
  - 29.** Роман Сладкопівець. **Кондак про Йосифа**
  - 30.** Роман Сладкопівець. **Кондак про спокусу Йосифа**
- 31.** Св. Атанасій Великий. **Бесіда про вочоловічення Слова і про його явлення нам за тілом**

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ VI-XIV СТ.

ДІОНІСІЙ АРЕОПАГІТ

**ПРО
МІСТИЧНЕ
БОГОСЛОВІЄ**

32

ДЖЕРЕЛА ХРИСТІЯНСЬКОГО СХОДУ

СЕРІЯ ЗАСНОВАНА У 1999 РОЦІ

СВІЧАДО

Львів • Видавництво “Свічадо” • 2018

Переклад здійснено із: *Corpus Dionysiacum*, II: Pseudo-Dionysius Areopagita, *De Mystica Theologia* (ed. G. Heil, A.M. Ritter) in: *Patristische Texte und Studien*, Band 36. Berlin, New York 1991, стор. 141-150.

УДК 27-766

Переклад із грецької: ієрм. Онуфрій (Олег Кіндратишин)

На обкладинці: ікона Преображення Господнього, 1403 р.
із Переяславля Заліського

Богословська та філософська редакція: Тарас Шманько, Петро Гусак

Ареопагіт Діонісій

А 85 Про містичне богослов'є / Діонісій Ареопагіт ; пер. із гр. ієрм. Онуфрій (Олег Кіндратишин). – Львів : Свічадо, 2018. – 12 с. (серія «Джерела Християнського Сходу»)

ISBN 978-966-938-273-3

ISBN 978-966-395-199-7 (серія)

Про містичне богослов'є – це один із творів із *Corpus Areopagiticum*, надзвичайно важливого у богослов'ї. Тут систематично викладено містичне вчення про два шляхи пізнання Бога: стверджувальний (катафатичний) та заперечувальний (апофатичний). Єднання з Богом – це досвід, що виключає будь-яку чуттєву та розумову активність. Пресвітлий морок (*Вух.* 20,21) – символ невідання, неможливості для творіння пізнати глибину Божої сутності та його досконалостей. Бог являється тому, хто входить у морок його незбагненності, як Мойсею на горі Синай (*Бх* 19; 20).

УДК 27-766

ISBN 978-966-938-273-3

ISBN 978-966-395-199-7 (серія)

© Святоуспенська Унівська Лавра Студійського Уставу, 2018

РЕЛІГІЙНЕ ВИДАННЯ

Джерела Християнського Сходу

Діонісій Ареопагіт

ПРО МІСТИЧНЕ БОГОСЛОВ'Є

Технічний редактор *Галина Горбачук*

Підписано до друку 12.11.2018. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 1,9. Ум. фарбовідб. 2,3. Обл.-вид. арк. 0,6.

ТзОВ Видавництво «Свічадо» (Свідоцтво серії ДК №1651 від 15.01.2004)
79008, м. Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22.

Тел.: (032) 244-57-44, факс: (032) 240-35-08.

E-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у ПП «Видавництво «Бона»», (свідоцтво серії ДК №4275)
вул. Наукова, 5, м. Львів, 79009, тел. (032) 254-02-74

Вступ

Про містичне богослов'є – один із творів із *Corpus Areopagiticum*, дуже популярного та вельми поширюваного на Сході та Заході, починаючи із VI ст., що мав великий вплив на розвиток богословської думки пізніх отців та подальших богословів.

У творі *Про містичне богослов'є* систематично викладено містичне вчення про два шляхи пізнання Бога: стверджувальний (катафатичний) та заперечувальний (апофатичний). Стверджувальне богослов'є простежує Ким є Бог, зокрема на основі Священного Писання: Бог є Любов, Світло, Істина і т.д. А заперечувальне богослов'є намагається виразити сутність Бога шляхом заперечування всіх можливих визначень, як йому неспівмірних. Іншими словами заперечувальний метод богослов'я простежує чим або яким Бог не є, стверджуючи заперечувальні визначення: Бог – незбагнений, безконечний, невидимий, безсмертний і т.д.

Людський розум, очищений, просвічений, посвячений у таїнства, може пізнавати Бога на основі створеного Ним світу. Та Бог у своїй святості є понад будь-яке ствердження та заперечування, понад усяке слово та думку, Бог – незбагнений, недоступний для пізнання. Єднання з Богом – це досвід, що виключає будь-яку чуттєву та розумову активність. Пресвітлий морок (*Вух.* 20,21) – символ невідання, неможливості для творіння пізнати глибину Божої сутності та його досконалостей. Бог являється тому, хто входить у морок Його незбагненності, як Мойсею на горі Синай (*Вух.* 19; 20).

Невідання і повна безмовність – це неостаточна фаза восходження до Бога. Після припинення всякої мисленнєвої діяльності, коли розум стає недіяльним та безмовним, досвідчується форма пізнання (чи видіння), яка характеризується єднанням з Невимовним.

- Ps. Dionigi l'Areopagita, *Gerarchia Celeste. Teologia Mistica. Lettere* (ed. S. Lilla). Collana di testi patristici, 56. Roma 1986, pp. 5-8, 91-113.
- S. Lilla, *Dionigi Areopagita* // Dizionario di Mistica (ed. L. Borriello, E. Caruana, M.R. Del Genio, N. Suffi). Vaticano 1998, pp. 416-418.
- C. Moreschini, *Mistica* // Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane, II, Genova-Milano 2007, 3306-3312.
- Tr.M. Zappella, Y. De Andia, *Negativa (teologia)* / La teologia affermativa e negativa secondo Dionigi l'Areopagita // Dizionario critico di Teologia (ed. J-Y. Lacoste, P. Coda). Roma 2005, pp. 912-913.
- Дионисий Ареопагит, *О Мистическом Богословии* // Мистическое богословие Восточной Церкви. Харків 2001, стор. 572-586.
- Дионисий Ареопагит, *О Таинственном Богословии* // із сайту «Азбука веры».
- Г. Флоровский, *Византийские Отцы V-VIII веков*. Париж 1933, Дионисий Ареопагит / Corpus Areopagiticum.
- И. Мейендорф, *Введение в святоотеческое богословие*. Нью-Йорк 1985, Глава 4. Псевдо-Дионисий Ареопагит.
- В. П. Гайдено, *Катафатическая теология* // *Новая философская энциклопедия. В четырех томах.* / Ин-т философии РАН. Научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. М. 2010, т. II, Е – М, с. 229.
- Використано також матеріали із Вікіпедії із статей *Апофатическое богословие* та *Катафатическое богословие*.

Діонісій Ареопагіт

Про містичне богослов'є

до Тимотея

І. Що таке божественний морок

1. Тройце надсущна, і пребожественна, і преблагая, Наставнице християнського богомудрія, спрямуй нас на пренезбагненну, і пресвітлюю, і найвищу вершину таїнствених Одкровенень¹, де достеменні, і досконалі, і незмінні тайни богословія, оповиті пресвітлим мороком² безмовності сокровенно посвяченої в таїнства, вельми осяють пресвітлеє у найтемнішій теміні і переповнюють безокі уми прекрасним сяянням у цілковито невідчутному та невидимому. Оце нехай буде моя молитва, а ти, дорогий Тимотею³, щиро поринутий у містичні споглядання, полиш чуття та розумову діяльність, і все чуттєве та розумове, і все несуще та суще, і, наскільки можливо, піднесеним будь незбагненно до єднання з Тим, Хто понад усяке буття та пізнання; бо невдержимим та цілковитим, чистим виходом (ἔκστασις) із себе та з усього, відкинувши все і ставши вільним від усього, будеш виведеним до надсущного сяяння божественної темені.

2. Дивись же, щоб не почув це ніхто з непосвячених у таїнства; а кажу про тих, що занурені у [земне] буття, і видається їм, що нічого над [це] буття надсущно немає, але заміряються власним дізнанням пізнати Того, Хто вчинив *темряву заслоною собі* (Пс. 17,12; 2 Сам. 22,12). А якщо посвячення в божественні таїнства перевершують [розуміння] посвячуваних, то що можна сказати про ще непосвя-

¹ Священне Писання.

² Йдеться про морок (υνóφος) у Вих. 20,21 як символ невідання, неможливості для творіння пізнати глибину Божої сутності та його досконалостей.

³ Цей твір адресований до Тимотея (Ді. 17,14-15; Рим. 16,21; 1 Кор. 4,17 і ін.).

чених, які Причину, що над усім, означають доведенням до найвищого ступеня поміж сущим і гадають, що ця Причина нічим не перевершує вибудовувані ними уявлення, Богу невластиві та багатоманітні? Належить приписувати їй, як Причині всього, і всі стверджувальні положення щодо буття, і, як надсущній понад усім, головно усі заперечувальні положення; і не [треба] думати, що заперечування протирічать стверджуванням, але безконечно первинна Причина всього є понад умалення: понад усяке заперечування та стверджування.

3. Адже так промовляє божественний Вартоломеї, що богословіє – розлоге та [водночас] коротеньке, і Євангеліє – просторе, велике та, однак, небагатослівне; мені здається, мав він на думці у надзвичайний спосіб оте, що і велемовною є благая Причина всього, і водночас маломовною, та безмовною, оскільки до Неї не можна застосувати ані слово, ані мислення, позаяк Вона надсущно є понад усім, і неприкрито й істинно відкривається лиш тим, які виходять поза нечисте усе та поза чисте, і довершують усяке восходження на всі вершини святості, і полишають усі божественні сяйва, і звуки, і слова небесні, і увіходять у *мо-рок*, де справді, як кажуть Одкровення, є Той, Хто понад усе (*Вих.* 20,21). Бо й не спроста божественний Мойсей отримує повеління перш за все очиститися самому, а відтак відділеним бути від неочищених, і після всякого очищення чує він гучноголосі звуки сурм, і зрить сяйва чисельні яскраві світосяйні та рясні блискавиці; опісля він відділяється від громади і з вибраними священниками виходить на вершину божественних восходжень (*Вих.* 19). І там Мойсей не зустрічається з Самим Богом і споглядає не Його, бо Він – невидимий, але місце, де Він стояв (*Вих.* 33,20-23). А це, думаю, означає, що найбожественніше та найвище з видимого та мислимого – це якісь [лише] здогадні слова про підніжжя Того, Хто все перевищує, за допомогою яких виявляється понад усяке розуміння Його присутність, яка зходить на умоглядні вершини найсвятіших місць Його.

І тоді Мойсей віддаляється від того, що видиме, та від тих, які видять, і входить в істинно містичний морок невідання, у якому припиняє всі пізнавальні сприймання, і опиняється у цілковито невідчутному та невидимому, весь належачи Тому, Хто понад усім, і нікому [іншому], ані собі самому, ані кому іншому, але завдяки недіяльності щодо всякого пізнання він у кращий спосіб єднається з цілковито Незбагненим, і завдяки тому, що не пізнає нічого, він пізнає понадрозумово.

II. Яким чином належить єднатися із Причиною всього, Яка понад усе, і як Її прославляти

Молимося, щоб нам потрапити у цей пресвітлий морок і завдяки небаченню та невіданню узріти і пізнати Того, Хто понад бачення та пізнання, саме завдяки тому, що не побачили і не пізнали, бо це є істинне бачення та пізнання; і щоб ми надсуцно оспівали Надсуцного через віднімання всього суцного, подібно, як різьбярі витесують статую із суцільного каменю, вилучаючи всі перешкоди, що заслоняють чистий вигляд сокровеного, і самим відніманням відкриваючи як таку утаєну красу. А треба, на мою думку, заявити, що заперечування – протилежні стверджуванням; бо ми укладали стверджування, починаючи від найперших [тверджень], через середущі сходячи до останніх, а тут [у заперечуваннях] ми укладали від останніх тверджень до найвищих, щоб пізнати оте невідання, сокровенне від усього, що можна пізнати у всьому суцному, та щоб узріти надсуцний отой морок, утаєний від усякого світла, що в суцному.

III. У чому полягає стверджувальне і в чому заперечувальне богословіє

Отож, у Богословських нарисах ми звістили найголовніші [аспекти] стверджувального (катафатік) богословія: яким чином Божественна та блага природа єдиною назива-

ється, і яким чином – троїчною; Хто у ній званий [поняттям] отцівства, і Хто – [поняттям] синівства; що волить об'являти богословіє Святого Духа; як із нематеріального та неподільного Блага постали глибинні сяяння благодіє і залишаються невіддільними від співвічного [їх] виникненню перебування у Ньому Самому, і в собі самих, і одне в одному; яким чином надсущний Ісус стає сущим за істинною людською природою; і численні інші об'явлення з Одкровенень, оповіщені у *Богословських нарисах*. А у [творі] *Про Божественні Імена* оповіщено, яким чином [Бог] Благим іменується, яким чином – Сущим, яким чином – Життям, Премудрістю, Силою, та численні інші з Божественних імен, які можна збагнути розумом. А у [творі] *Символічне богословіє* сповіщено про деякі імена, які переносяться із чуттєвої [сфери] на божественну, про деякі божественні форми, про деякі божественні образи, частини і органи «тіла», про деякі божественні місця та світи, про певний гнів, про певні жаль та обурення, про певні сп'яніння та похмілля, про певні клятви та певні прокляття, про певний сон та про певне чування, та численні інші священно утворені образи символічного представлення Бога. І, думаю, ти помітив, що останній [твір] – багатослівніший, аніж попередні; бо і належало, щоб *Богословські нариси* та роз'яснення *Про Божественні Імена* були маломовнішими, аніж [твір] *Символічне богословіє*. Адже чим вище вгору звертаємо погляд до вершини, тим більше слова ховаються завдяки спогляданню умоглядного; так само й тепер, увіходячи в морок, що понад розум, здобудемось не на маломовність, але на повну безмовність та на неможливість щось збагнути розумом. І там [наша] мова, сходячи згори до останніх [тверджень], розширювалася по мірі сходження вниз до відповідної многоти; а тепер, восходячи здолу до Того, Хто понад [усім], по мірі восходження [наша] мова скорочується, і після повного восходження стане цілковито безмовною і цілковито злученою з Невимовним. Чому ж, узагалі, – запитуєш, – стверджувальні положення про Бога укладає-

мо від найпершого, а заперечувальні починаємо від останніх? Тому що, укладаючи стверджувальне положення про Того, Хто понад усе, стверджування (κατάφασις) стосовно [Нього] слід було укладати, [починаючи] від того, що більше Йому властиве; а укладаючи заперечування про Того, Хто понад усе, слід було укладати, [починаючи] від того, що більше від Нього різниться. Чи не більш [властиві Йому імена] життя та благо, аніж повітря та камінь? І чи не менш [властиво говорити про Нього], що Він не відчуває похмілля й обурення, аніж [говорити про Нього], що Він – несказаний та незбагнений?

IV. Над усе суцзя Причина всього чуттєвого не є нічим із чуттєвого

Отож, ми звіщаємо, що Причина всього, понад усе суцзя, не є ані несущною⁴, ані неживою, ані безсловесною⁵, ані без мислення⁶; ані не є тілом, ані образу⁷ не має, ані вигляду, ані якості, чи кількості, чи розмірів; і не перебуває у просторі⁸, ані зором невловима, ані на дотик не сприймається; і за допомогою органів чуттів не сприймає, ані не може бути сприйнятою чуттями; і не підлягає непорядку та бентеженню через занепокоєння з причини перемін у матерії, ані не є безсилою, підлягаючи збігам обставин чуттєвого [світу], ані не має потреби у світлі; і не має зміни, чи тління⁹, чи поділу, чи втрати, чи виливання, ні нічого іншого з чуттєвого, ані не є нічим з цих речей.

---

⁴ ἀνούσιος – несущний, позбавлений сутності.

⁵ ἄλογος – безсловесний, нерозумний, ненаділений розумом.

⁶ ἄνοος – без ума, ненаділений умом, розумуванням, розсудливістю, здатністю мислити.

⁷ σχήμα – зовнішній вигляд, форма, фігура.

⁸ τόπος – місце, місцевість, простір.

⁹ φθορά – тління, гибель, нищення, руйнування, розпад, зісуття, гниття, розкладання.

V. Над усе суцця Причина всього умоосязного не є нічим із умоосязного

Знову ж восходячи вгору, звіщаємо, що Причина всього не є ані душею, ані умом, ані не має уяви, чи думки, чи слова, чи мислення; і не є словом, ані мисленням, несказанна і незбагненна; не є ані числом, ані порядком, ані величиною, ані малістю, ані рівністю, ані нерівністю, ані подібністю чи неподібністю; ані не стоїть, ані не рухається, ані не перебуває у спокої; і не має сили¹⁰, ані не є силою, ані світлом; ані не живе, ані не є життям; ані не є буттям¹¹, ані вічністю¹², ані часом; і не є досяжною розумом, ані науковим знанням, ані не є істиною, ані царством, ані мудрістю, ані єдиним, ані одністю, ані божеством чи благістю; і не є духом, у нашому розумінні, ані не є синівством, ані отцівством, ані чимсь іншим, з того, що ми або хтось інший із суцчих може пізнати; і не є чимсь із несущих, і не чимось із суцчих, ані суцці не можуть пізнати Її, Якою Вона є, ані Вона не пізнає суцчих, які вони; немає стосовно Неї ані слова, ані імені, ані знання; ані не є Вона темінню, ані світлом, ані оманою, ані істиною; немає стосовно Неї взагалі ані стверджування, ані заперечування, але, укладаючи стверджування та заперечування на основі суцчих, які після Неї, ми не можемо ані стверджувати, ані заперечувати [щось] щодо Неї, оскільки понад усяке стверджування є доконала та єдина Причина всього, і понад усяке заперечування є всеперевищуваність Того, Хто абсолютно відділений від усього та поза межами всього.

---

¹⁰ δύναμις – сила, потуга, могутність; у філософському значенні: можливість, потенція.

¹¹ οὐσία – суть, сутність, субстанція.

¹² αἰών – вік, вічність.